

Asia: VN/23407/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

JHL:n lausunto hallituksen esitykseen aikuiskoulutustuen lakkauttamisesta

Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta

VN/23407/2023

JHL vastustaa esityksiä aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan poistamiseksi. Aikuiskoulutustuen poisto veisi monelta työelämässä olevalta mahdollisuudet jatko-opintojen aloittamiseen tai loppuun saattamiseen ja on vastoin hallituksen omia tavoitteita saada osaajia työvoimapula-aloille. Aikuiskoulutustuki on keskeisesti edistänyt tulevaisuusnäkyviä ja kehittymismahdollisuuksia, ja niiden kautta veto- ja pitovoimaa, sote- ja vaka-aloilla, joilla kelpoisuudet eri tehtäviin ja eteneminen uralla vaativampiin tehtäviin edellyttävät virallisia tutkintoja. Poistolla on muitakin vakavia alakohtaisia vaikutuksia, joita ei ole esityksessä tarpeellisessa määrin huomioitu. Aikuiskoulutustuki kohdistuu jo nyt merkittävässä määrin koulutustason nostoon, eikä toimivaa järjestelmää tule romuttaa ilman realistista vaihtoehtoa.

1) Aikuiskoulutustuen leikkaus osuu haitallisesti työvoimapula-aloille

Hyvinvointiyhteiskunnan perustaa ylläpitävillä ammattialoilla kuten sote-aloilla ja esimerkiksi kasvatusalalla on vakava työvoimapula. Aikuiskoulutustuella on menestyksekkäästi rahoitettu ammatillista muunto-, jatko- ja täydennyskouluttautumista, joka on mahdollistanut työvoiman siirtymän ylitarjonta-aloilta juuri niille aloille, joilla työvoimapula on suurin. Säilyttämällä aikuiskoulutustuki säilytetään myös mahdollisuus osallistua näihin koulutuksiin. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen olisi räikeässä ristiriidassa hallituksen talouspolitiikan painopisteiden kanssa, joiden

perustana ovat taloudellinen vakaus, työllisyys, talouskasvu sekä hyvinvointipalvelujen turvaaminen. Viisautta olisi pitänyt hallitusohjelmaan kirjatessa suunnitelmassa kohdistaa jatkuvan oppimisen koulutusresursseja jatkossa erityisesti heihin, jotka nostavat koulutustasoaan sekä koulutuksiin, jotka edesauttavat työllistymistä juuri työvoimapula-aloille.

Viime vuonna yksistään työvoimapulasta pahasti kärsivälle sote-alalle kouluttautui yli 6000 alanvaihtajaa aikuiskoulutustuen turvin, ja opetus- ja kasvatusalallekin toista tuhatta. Lisäksi yli 3500 sote-alan ammattilaista hankki aikuiskoulutustuen avulla aiempaa korkeamman tutkinnon. Silti esimerkiksi Helsingistä puuttuu tälläkin hetkellä yli puolet pätevistä varhaiskasvatuksen opettajista – Helsingin Sanomien mukaan (HS 9.11.23) siis edelleen yli 1 300 ammattilaista. Kaikkiin avoimiin paikkoihin ei aina saada edes yhtä hakemusta, jolloin tehtäviä hoitavat vaihtuvat, lyhytaikaiset ja usein epäpätevät, sijaiset. Hakijoita korkeakoulupaikkoihin ei liioin ole enää entiseen tapaan lainkaan riittävästi, ja valmistuneista nuorista monet lopulta suuntautuvat muualle työelämään kuin päiväkoteihin. Suurinta osaa näistä opettajan viroista hoitaa nyt epäpätevinä sijaisina esimerkiksi lastenhoitaja, ilman opettajan koulutusta. Niin ikään Espoosta ja Vantaalta puuttuu yhteensä yli tuhat varhaiskasvatuksen opettajaa. Lisäksi yksinomaan Helsinki laskee tarvitsevansa vielä 1 720 sosionomia ja opettajaa lisää vuosikymmenen loppuun mennessä, jolloin kahden kolmesta työntekijästä pitää olla korkeasti koulutettu varhaiskasvatuksen opettaja tai -sosionomi. Ammattitaitoisen ja pätevän työvoiman saatavuuden tilanne on pääkaupunkiseudun ohella vakava eri puolilla maata. Alun perin hallitusohjelmassa onkin viisaasti painotettu koulutustason nostoa ja työllistymisen esteiden purkamista. Aikuiskoulutuksen lakkauttaminen on kuitenkin ristiriidassa näiden työllisyyttä edistävien tavoitteiden kanssa.

Aikuiskoulutustukea hyödynnetään paljon juuri työvoimapula-aloilla, kuten sote- sekä opetus- ja kasvatusaloilla. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalat edustivat vuonna 2021 19 prosenttia työllisistä mutta 36 prosenttia tuensaajista. Aikuiskoulutustuen avulla jo pitkän työuran omaavat ammattilaiset ovat voineet uudelleen kouluttautua juuri näille aloille, joilla tekijöistä on jo nyt huutava pula, jatkossa vielä pahempi. Tukea käyttävät esimerkiksi ammatillisen perustutkinnon suorittaneet lastenhoitajat hankkiakseen sosionomin tai varhaiskasvatuksen opettajan pätevyyden - varhaiskasvatusaloillahan vaaditaan kelpoisuusvaatimusten sekä säädeltyjen tehtävien vuoksi pätevöittävää tutkintopohjaista koulutusta. Koulutuksella myös laajennetaan tai syvennetään omaa ammatillista osaamista, ja lisäksi alalla on suurin ja kasvava pula juuri korkeamman koulutustason omaavista ammattilaisista. Nykyisellään tuki on mahdollistanut ammatillisen etenemisen korkeampaa koulutustasoa vaativiin tehtäviin omalla alalla työn ohessa opiskellen. Tältä osin myös tuen lakkauttamisen työllisyysvaikutus on todellisuudessa hallitusohjelmassa arvioitua pienempi.

Aikuiskoulutustuki on siis ollut toimiva malli työelämän tarpeisiin, erityisesti julkisen sektorin osaajapula-aloilla. Tuki on osaltaan parantanut henkilöstön saatavuutta, lisännyt työllistymisen edellytyksiä alanvaihtajille, tukenut jatkuvaa oppimista ja edistänyt työssä jaksamista. Siten aikuiskoulutustuen lakkautus olisi ristiriidassa hallitusohjelman työllisyyttä parantavien kirjausten kanssa, unohtamatta lukuisia muita negatiivisia, jopa kriittisiä seurauksia laadukkaiden peruspalveluiden toteutumiseksi.

JHL haluaa muistuttaa, että hallitus on sitoutunut toimimaan koulutetun sote- ja varhaiskasvatuksen henkilöstön saatavuuden parantamiseksi, lisäämään alojen veto- ja pitovoimaa, tukemaan urapolkumalleja, kehittämään työoloja, mahdollistamaan ammatillista kehittymistä sekä kehittämään varhaiskasvatuksen laatua. Niin ikään hallitus on lupautunut turvaamaan alalla jo työskenteleville erilaisia mahdollisuuksia pätevyitä esimerkiksi varhaiskasvatuslain mukaisiin tehtäviin muunto- ja monimuotokoulutuksella samalla, kun se on luvannut selkiyttää sosionomien roolia varhaiskasvatuksessa ja lisätä varhaiskasvatuksen sosionomien koulutusta. Aikuiskoulutustuki on mainiosti tukenut näitä tavoitteita. Ei heitetä pois toimivaa mallia!

2) Vanhemmat opiskelijat merkittävässä roolissa tiettyjen alojen koulutukseen hakeutujissa

Hallituksen esitys jättää alakohtaisen tarkastelun valitettavan vähälle eikä huomioi aikuiskoulutustuen merkitystä yllä oleviin työvoimatarpeisiin. Arvio siitä, etteikö tuen poisto vaikuttaisi työvoiman saatavuuteen, perustuu yleisen tason tarkasteluun, eikä huomioi tarpeeksi alatai aluekohtaisia eroja. Esityllä on hyvin vakavat seuraukset esimerkiksi vanhustenhoidon työvoiman saatavuuteen. Vanhustenhoidon töihin johtavissa koulutuksissa hyvin suuri osuus opiskelijoista on aikuisia ja aikuiskoulutustuki on heille hyvin merkittävä opiskelun mahdollistaja.

Esityksessä todetaan, että korkeakoulutuksessa hakijoita on yleisellä tasolla enemmän kuin aloituspaikkoja eikä pulaa työntekijöistä näin ollen syntyisi. Tämä ei pidä paikkaansa kaikilla aloilla tai kaikkien korkeakoulujen suhteen tälläkään hetkellä eikä varsinkaan tulevaisuudessa. Hakijamäärät esimerkiksi sairaanhoitajakoulutukseen ovat pienentyneet viime vuosina, vaikka toistaiseksi hakijoita on keskimäärin ollut riittävästi ja hakijasummaa riittää vielä joksikin aikaa. Jo nyt osassa ammattikorkeakouluja ensisijaisia hakijoita on valitettavan vähän: syksyllä 2023 Vaasan ammattikorkeakoulussa ensisijaisia hakijoita sairaanhoitajakoulutukseen oli vain 27, kun paikan vastaanottaneita oli lopulta 60. Merkittävä määrä koulutuksessa aloittaneista on siis ollut alun perin muille aloille hakeutuneita. Kun tästä joukosta osa lakkaa saamasta aikuiskoulutustukea, pienenee hakijoiden joukko entisestään.

Tarkemmin opiskelija- ja hakijatilastoja voi tarkastella esimerkiksi geronomikoulutuksessa: 30-vuotiaat ja vanhemmat muodostavat selvän enemmistön sekä paikan vastaanottajista että varsinkin ensisijaisista hakijoista. Paikan vastaanottajista 57% - 90%, korkeakoulusta riippuen, on 30-vuotiaita tai vanhempia. Tarkastelussa ei ollut mukana avoimen AMKin väylää, jota sikäkin käyttävät keskimäärin vanhemmat opiskelijat. Nuoria ensisijaisia hakijoita ei juuri ole tilalle, jos vanhempien hakijoiden määrä laskee. Yhteiskunnan ikärakenteen ja vanhustenhoidon kasvavan työntekijätarpeen huomioiden tilanne on siten huolestuttava.

Geronomitutkinnon vuonna 2023 aloittaneista 30-vuotiaita ja vanhempia / kaikki paikan vastaanottaneet:

Seinäjoen AMK: 24/36

XAMK: 21/30

Karelia: 12/21

Lappi: 24/30

Metropolia: 33/48

Satakunnan AMK: 27/30

Alle 30-vuotiaita ensisijaisia hakijoita ei ollut missään ammattikorkeakoulussa kovinkaan paljon, suuressa osassa vain viidesosa tai vähemmän.

Seinäjoen AMK: 6/36 (alle 30-vuotiaita ensisijaisia hakijoita / paikan vastaanottaneita)

XAMK: 6/30

Karelia: 6/21

Lappi: 3/30

Metropolia: 24/48

Satakunnan AMK: 6/30

Lisäksi tilanne on pahenemaan päin, sillä hakijamäärät ovat olleet laskussa myös tässä koulutuksessa. Alla poimintana geronomikoulutuksen hakijamääriä vuosilta 2020 ja 2023. Sekä ensisijaisten että kaikkien hakijoiden määrät ovat laskusuunnassa. Kun huomioi että valmistuneista geronomeista jopa 53% on saanut aikuiskoulutustukea, olisi tuen poiston vaikutus kyseiseen koulutukseen huomattava. Ristiriita hallituksen muihin tavoitteisiin on merkillepantavaa, kun hallitus itse pyrkii edistämään sote-alan työvoiman saatavuutta.

2020	Ensisijaiset	Kaikki hakijat	Paikan vastaanottaneet
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, XAMK	72	147	42
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, Karelia	21	69	21
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, Lappi	57	126	39
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, Metropolia	123	366	48
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, Satakunta	69	156	24
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, Seinäjoki	54	144	39
2023			
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, XAMK	42	114	30

Geronomi (AMK), monimuotototeutus, Karelia	21	69	21
Geronomi (AMK), monimuoto-opinnot, Lappi		27 75	30
Geronomi (AMK), monimuotototeutus Metropolia	111	297	48
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, SAMK		69 153	30
Geronomi (AMK), monimuotototeutus, SeAMK	48	117	36

Vanhempien opiskelijoiden merkittävä osuus vanhustyöhön liittyvissä opinnoissa koskee myös ammatillista toista astetta. Lähihoitajan tutkinnon ikääntyneiden hoidon osaamisalan kohdalla näkyy, että suurin osa uusista opiskelijoista, vuonna 2022 jopa noin 73%, oli yli 30-vuotiaita. Osuus on kasvanut merkittävästi viime vuosien aikana. Kaikki näistä opiskelijoista eivät toki opiskele aikuiskoulutustuella, mutta käyttö on varmasti yleisempää kuin lähihoitajaopiskelijoiden keskiarvo 7% kun ottaa huomioon osaamisalan opiskelijoiden iän..

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, Ikääntyneiden hoidon osaamisala, 30+ vuotiaat

	Uudet opiskelijat	Kaikki	Valmistuneet
2020	1 047	2 559	648
2021	1 671	3 639	876
2022	2 100	4 749	1 149

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, Ikääntyneiden hoidon osaamisala, alle 30-vuotiaat

	Uudet opiskelijat	Kaikki	Valmistuneet
2020	537	1 590	306
2021	750	2 229	522
2022	765	2 457	585

Vanhusten hoidon työtehtäviin johtavissa koulutuksissa aikuiset ovat hyvin suuri enemmistö opiskelijoista ja aikuiskoulutustuen poisto uhkaa viedä tältä suurelta joukolta keskeisen opiskelun mahdollistavan tukimuodon.

3) Alojen välisen siirtymän tarkastelu

Esityksessä tarkastellaan eri koulutusalojen välisiä alasiirtymiä aikuiskoulutustuella v. 2021 opiskelleiden osalta. Terveys- ja hyvinvointialan kohdalla ero jäisi tarkastelun perusteella positiivisen puolella vain 147 henkilön verran. Kuten esityksessäkin todetaan, ei tämä tosin kerro vielä varsinaisesta alanvaihdosta. Luvut antavatkin alanvaihdon suhteen merkittävästi positiivisemmän

signaalin hyvinvointi- ja terveysalojen osalta. Esityksessä vertailtiin myös vuonna 2014 ensimmäistä kertaa aikuiskoulutustukea saaneita ja heidän myöhempiä työskentelyalojaan. Sosiaali- ja terveysalalla työskennelleistä, jotka opiskelivat jotain muuta kuin terveys- ja hyvinvointialojen tutkintoa, 63,8 % työskenteli edelleen sote-alalla vuoden 2020 lopussa. Muilla aloilla työskennelleistä, jotka opiskelivat terveys- ja hyvinvointialojen tutkintoa 69,6 % työskenteli sote-alalla vuoden 2020 lopussa.

Vuonna 2021 aikuiskoulutustuella opiskelevien kohdalla voidaan näitä samoja suhteita pohjana käyttäen ennakoida tulevaisuuden siirtymiä alojen välillä. Terveys- ja hyvinvointialoja vuonna 2021 opiskelevista 3 826 aikuiskoulutustuen saajasta, joilla ei ollut taustalla terveys- ja hyvinvointialan tutkintoa, 69,6 % eli n. 2663 henkilöä työskentelisi tulevaisuudessa sotealalla. Niistä 3 679 tuensaajasta, joilla oli taustalla terveys- ja hyvinvointialan tutkinto, mutta jotka opiskelivat 2021 jotain muuta koulutusta 63,8 % eli noin 2 347 henkilöä jatkaisi edelleen alalla. Yhteensä sotealalla työskentelisi tulevaisuudessa noin 5010 henkeä aiemman 3679 hengen sijasta. Olettaen että siirtymät alojen välillä toteutuisivat samoissa suhteissa kuin aiemmin, olisi nettosaanti terveys- ja hyvinvointialan kannalta reilusti yli 1000 henkilöä.

4) Sote- ja vaka-alojen houkuttelevuus, työssä jaksaminen, ja kehittymismahdollisuudet

Aikuiskoulutustuki on ollut tärkeä tekijä työvoimapulasta kärsivillä aloilla myös veto- ja pitovoiman, työssä jaksamisen ja kehittymismahdollisuuksien kannalta. Tuen leikkaus olisi merkittävä isku hallituksen omille tavoitteille näiden alojen suhteen, varsinkin kun kyseisen alojen houkuttelevuus niin toisella asteella kuin ammattikorkeakouluissa on laskenut ja esimerkiksi vanhustenhoito nojaa vahvasti vanhempiin opiskelijoihin.

Aikuiskoulutustuki on keskeisesti edistänyt tulevaisuusnäkyviä ja kehittymismahdollisuuksia sote- ja vaka-aloilla, joilla kelpoisuudet eri tehtäviin ja eteneminen uralla vaativampiin tehtäviin edellyttävät virallisia tutkintoja. Mahdollisuus itsensä kehittämiseen läpi työuran onkin muodostanut osan niiden veto- ja pitovoimaa. Jos tämä mahdollisuus viedään pois, vähentää se näiden alojen yleistä houkuttelevuutta ja luo käytännössä taloudellisia ja koulutuksellisia umpiperiä. Nämä vaikutukset eivät käy yksiin sen kanssa, että samalla hallitus pyrkii edistämään työvoiman saatavuutta kyseisille aloille.

Aikuiskoulutustuen leikkaus olisi isku laajemminkin koko ammatilliselle polulle ja sitä suorittaville/käyville: monesti esimerkiksi nuorena lähihoitajaksi valmistuneet ovat työelämässä useita vuosia hankkien ammatillista- ja työelämäkokemusta, ennen kuin löytävät polkunsä sairaanhoitajaksi tai muuhun amk-tutkintoon. Jos heiltä viedään taloudelliset edellytykset jatkaa opintoja myöhemmin, asettaa se lisäpainetta jatkaa suoraan toisen asteen ammatillisesta koulutuksesta korkeakouluun. Pahimmassa tapauksessa muutos kannustaa jättämään ammatilliset opinnot väliin kokonaan, sillä ajatuksella, että lukiosta saa paremman pohjan jatko-opinnoille. Toisaalta on sellaisia nuoria, joilla on kova tarve työllistyä ja itsenäistyä mahdollisimman pian ammatin saatuaan, ja vasta myöhemmin kypsyvät ajatukselle korkeammasta koulutuksesta – ja sitä myöten myös nousevista tuloista, mikä taas näkyy kasvavina verotuloina valtion kassassa.

Aikuiskoulutustuen merkittävyyden kannalta on tärkeää huomioida myös se, että esimerkiksi sote-alan ammattikorkeakouluopintoihin kuuluu laajat, lakisääteiset palkattomat harjoittelujaksot, joiden aikana on käytännössä mahdotonta jatkaa palkkatyössä. Opintotuki ei nykyisellään ole riittävä opintojen suorittamiseen esimerkiksi perheellisen opiskelijan tapauksessa. Aikuiskoulutustuen saajista 56 prosentilla on kotitaloudessa alaikäisiä lapsia. Julkisen sektorin ammattien palkkataso huomioiden myöskään opintolainan ottaminen ei yleensä ole varteenotettava vaihtoehto.

JHL muistuttaa, että työvoimapula sote-alalla on akuutti, joten olisi hedelmällisempää saada suoraan toiselta asteelta valmistuneita pian työelämään kokemusta kartuttamaan, ja varmistaa heille mahdollisuus jatkaa opintoja edelleen myöhemmin, kuten tähänkin asti. Tällainen työelämän kiertokulku myös lisää työssä jaksamista ja pidentää osaltaan työuria, ja siten myös työllisyysvaikutukset ja tuottavuus ovat pitkällä tähtäimellä positiivisia. On myös riski, että jos mahdollisuus uralla etenemiseen viedään pois, vähentää se halua kouluttautua alalle ylipäättäen. Varsinkin sote- ja kasvatusaloilla pätevyyksien saavuttaminen tutkintoja suorittamalla on kuitenkin säänneltyä, ja siksi keskeistä.

On myös huomioitava se, että mahdollisuus aikuiskoulutustukeen mahdollistaa samanaikaisesti työssä jaksamiseen vaikuttamisen. Opinnot antavat työkaluja omaan työhön ja sen kehittämiseen, vaikka ei vaihtaisikaan työtä eikä ansiotaso suoraan nousisikaan. Aikuiskoulutustuen merkitystä sairauspoissaolojen määrässä on haastavaa mitata. Opintoihin hakeutuneet ovat voineet olla verrokkiryhmään verrattuna todennäköisemmin jäämässä pois työelämästä, mikäli eivät olisi saaneet tukea.

5) Hallituksen esitys yliarvioi leikkauksen positiiviset seuraukset ja aliarvioi negatiiviset

Hallituksen esityksessä monia leikkauksen positiivisia puolia arvioidaan yläkanttiin ja samalla moni leikkauksen vaikutuksista jätetään huomiotta tai aliarvioidaan, yllä mainittujen alakohtaisten vaikutusten lisäksi. Tämä pätee esimerkiksi sijaisten merkitykseen ja aikuiskoulutustuen merkitykseen opintojen etenemisen kannalta.

Esityksessä jätetään esimerkiksi työllisyys- ja muiden vaikutusten osalta opintovapaalle lähtevien sijaiset täysin huomioimatta. Vaikka opintovapaat aiheuttavat poissaoloa töistä, ei se tarkoita että kukaan ei tekisi kyseisiä töitä. Arvio leikkauksen seurauksena tulevista 10 000 henkilötyövuodesta on siten ylimitoitettu.

Sijaisena voi toimia esimerkiksi työtön, jonka osalta työttömyysturvamenot pienenevät tai opiskelija, joka saa tätä kautta arvokasta kokemusta ja kontakteja työelämään. Molemmat saavat palkkatuloja ja maksavat veroja. HE:n osio vuorotteluvapaasta osoitti, että vuorotteluvapaan sijaisuutta hoitaneiden työllisyys oli paremmalla tolalla sijaisuuden jälkeen. Samaa voisi olettaa opintovapaan sijaisuutta hoitaneiden kohdalla.

Vaikka sijaisia ei ole huomioitu henkilötyövuosissa, palkkakertymässä tai valtion saamissa verotuloissa, on samojen sijaisten aiheuttama hallinnollinen taakka työnantajille, ja tämän taakan poistuminen huomioitu silti leikkauksen positiivisena vaikutuksena. Lienee selvää, että opintovapaalle jäävän henkilöstön tilalle palkattavien henkilöiden palkkatulot vaikuttavat nekin valtion verokertymiin sekä tietenkin maan työllisyysasteeseen positiivisesti, ja toisaalta antaa työnantajille ja potentiaalisille työntekijöille uusia mahdollisuuksia löytää toisensa. Aikuiskoulutustuen poisto vähentäisikin työmarkkinoiden dynaamisuutta ja mahdollisuuksia vaihtaa työpaikkaa tai löytää uusia työntekijöitä.

Arvio aikuiskoulutustuella opiskelevien opintopistekertymästä ei ole realistinen ja sen myötä arvio tuen poiston merkityksen vaikutuksesta opintojen etenemiseen on alimitoitettu. Kyseisessä vertailussa vertaillaan kahta hyvin erilaisessa tilanteessa olevaa ryhmää, minkä takia tehty laskelma ei anna oikeaa kuvaa aikuiskoulutustuen merkityksestä opiskelun mahdollistamisessa. Lisäksi laskelmassa oletetaan, että työntöön määrä vaikuttaa opiskelukertymään hyvin lineaarisesti. Käytännössä tietyn rajan jälkeen työnteko estää opiskelun hyvin suurelta osaltaan.

Opiskelija-aineisto, johon aikuiskoulutustukea saavia verrataan, on pitkälti tutkintoa päätoimisesti suorittavia opiskelijoita, jotka työskentelevät joko melko vähän ja/tai suhteellisen matalasta palkatuissa töissä (10 000–18 000e vuodessa) opintojensa ohella. Tällaisessa tilanteessa kyseisen kaltainen työnteko ei ole kovin suuri este opiskelulle, ollessaan osa-aikaista ja/tai sellaista, että opiskelija voi vaikuttaa esimerkiksi työaikoihinsa. Tässä joukossa havaittu opintopistekertymän väheneminen on siis suhteellisen vähäistä suhteessa palkkatuloihin. Aikuiskoulutustuella opiskelevat sen sijaan ovat jo tuen vaatimustenkin mukaisesti olleet pitkään työelämässä ja kokoaikaisessa työsuhteessa, jossa työnantaja määrittää työntöön reunaehdot. He ovat siis määritelmällisesti päätoimisia työllisiä ja pyrkivät suorittamaan opintonsa työn ohella, jos ollenkaan. Heidän keskimääräinen palkkansa esimerkiksi on merkittävästi suurempi kuin HE:ssä verrokkilukuna käytetty 10–18 000e vuodessa. Tällainen työ asettaa opiskelulle suuremmat rajoitteet. Ei siis ole mielekäästä olettaa, että heidän opiskelutahtinsa nopeutuisi vain saman verran, tai samalla tahdilla kuin verrokkiryhmän opiskelutahti on hidastunut palkkatulojen kasvaessa. Sen sijaan vapautuminen kokopäivätyön asettamista rajoitteista vähintään mahdollistaa rivakamman opiskelutahdin merkittävästi isommassa määrin kuin HE:ssä on arvioitu. Tämän määrällisen vaikutuksen lisäksi aikuiskoulutustuki voi kohdistua juuri niihin kohtiin opintopolkua, joissa opinnot voisivat muuten hidastua tai pysähtyä kokonaan. Näitä vaikutuksia avaamme alla.

Sama ryhmien epäyhdenmukaisuus koskee Eurostudent-vertailua. Opintoihin liittyviä töitä tekevät eivät tosiasiallisesti ole sama ryhmä kuin vähintään 8 vuotta työelämässä olevat ja aikuiskoulutustukea saavat.

Esityksessä painotetaan vahvasti opintojen aloittamista merkinä tuen vaikuttavuudesta. Aikuiskoulutustukea käytetään kuitenkin myös jo aloitettujen opintojen edistämiseen sekä tutkintojen loppuun suorittamiseen, joten on harhaanjohtavaa keskittyä vain tukea saaneiden aloittamiin tutkintoihin indikaattorina tuen vaikuttavuudesta. Tuki onkin erityisen merkittävää juuri opintojen loppuvaiheessa. Korkeakoulututkintojen saaminen päätökseen edellyttää käytännössä

aina opinnäytetyön tai gradun tekemistä. Nämä ovat yleensä vaativia akateemisia tuotoksia, jotka vaativat opiskelijalta todella tarkkaa keskittymistä ja tekemisen fokuointia. Täysipäiväisen palkkatyön vaatima määrä aikaa- ja voimavaroja yhdistettynä esimerkiksi lapsiperhearkeen ei inhimillisesti katsoen enää jätä resursseja korkeaa keskittymistä ja pitkäjänteistä työskentelyä vaativan akateemisen lopputyön tuottamiseen. Tällaiseen tilanteeseen edellä mainittu karkea, keskimääräistä opintojen hidastumista tai nopeutumista kuvaava luku ei sovellu kovin hyvin. Tästäkin syystä on siis tärkeää säilyttää mahdollisuus aikuiskoulutustukeen. Myös esimerkiksi sote- ja vaka-alojen opinnoissa lakisääteiset palkattomat harjoittelut edellyttävät toimeentulon turvaamista tuen avulla. Tuki onkin ollut hyvin tärkeä juuri näiden alojen opintojen edistymisen kannalta.

Esityksessä ei huomioida myöskään aikuiskoulutustuen poiston vaikutuksia eri tuloluokkiin tai siihen, mitä tutkintoja tuella on opiskeltu. Aikuiskoulutustukea käyttävät ovat hallituksen esityksen perusteella keskimäärin vähemmän ansaitsevia kuin työväestö keskimäärin. Tuen lakkauttaminen siis vähentäisi erityisesti heikompituloisten mahdollisuuksia koulutustasonsa nostoon. Hyvätuloisilla korkeakoulutetuilla usein on paremmin säästöjä, ja yliopistotutkintoja voi tehdä joustavammin töiden ohella. Samoin korkeastikoulutettujen työt ovat keskimääräistä useammin sellaisia, että ne mahdollistavat omaehtoisen ja osa-aikaisen opiskelun, siinä missä esimerkiksi moni ammatillisen koulutuksen käynyt ei pysty samassa määrin vaikuttamaan oman työnsä sisältöön. Jos hallituksen esityksessä aidosti kannetaan huolta siitä, että tuki johtaa koulutuksen kasautumiseen, tulisi myös tuen poiston seuraukset huomioida esitettyä paremmin.

6) Vuorotteluvapaa

Vuorotteluvapaa on ollut ainoa pitkän työuran omaavien iäkkäämpien työntekijöiden käytössä ollut vapaa, joka on mahdollistanut hengähdystauon ja mahdollisuuden akkujen lataamiseen ja palautumiseen raskaan työn rasituksista. Naispuolisissa vuorotteluvapaan pitäjissä ovat korostuneet erilaiset hoiva-ammattit, kuten lastentarhan opettajat ja sairaanhoitajat. Pienipalkkaisten sote- ja opetusalan ammattilaisilla ei ole taloudellisesti mahdollista jäädä palkattomille työ-/sapattivapaille. Vaikka vuorotteluvapaakorvaus ei tasoltaan vastaakaan palkkaa, on sen turvin monella ollut kuitenkin mahdollista ottaa suureen tarpeeseen tullut tauko kuormittavasta työstä. Vuorotteluvapaan lakkauttaminen lisäisi pienipalkkaisten ja hyvätuloisten työntekijöiden eriarvoisuutta ja heikentäisi tasa-arvoa. Hyvätuloisille olisi jatkossakin taloudellisesti mahdollista pitää taukoja työelämästä säästöjensä turvin. Sote- ja opetusalan työntekijöiden palkoista ei juurikaan saa säästöön. Koska kyse on kahdesta vahvasti naisvaltaisesta alasta, johtaisi vuorotteluvapaan lakkauttaminen myös sukupuolten välisen eriarvoisuuden lisääntymiseen. Naiset, jotka Suomessa edelleen kantavat miehiä suuremman vastuun kotitöistä sekä iäkkäiden vanhempien hoitamisesta, joutuisivat pakertamaan eläkkeelle jäämiseensä asti ilman mahdollisuutta palauttavaan taukoon samalla kuin hyväpalkkaiset miehet pystyisivät edelleen pitämään sapattivapaita.

Vuorotteluvapaa on tarjonnut monelle työntekijälle myös mahdollisuuden kehittää osaamistaan. Kun työntekijöistä on alalla pulaa ja perustyössäkin joudutaan työntekijäpulan takia tekemään tekemisten välillä kompromisseja, ei oman osaamisen kehittämiseen usein jää laisinkaan aikaa. Myös

tästä syystä vuorotteluvapaa puolustaa paikkaansa edelleenkin yhtenä osaamisen kehittämisen mahdollistajana.

Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät ovat olleet hyvin kuormittuneita jo vuosikausia, eikä tilanne ole helpottumaan päin. Työhyvinvointikyselyistä ilmenee voimakasta halua alanvaihtoon. Se, että yhä useampi todellisuudessa päätyisi vaihtamaan alaa, olisi jo valmiiksi pahasta henkilöstöpulasta kärsivä alalle katastrofaalista. Mahdollisuus pieneen taukoon työelämästä on antanut sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöille mahdollisuuden palautua raskaan työn rasituksista. Moni on käyttänyt vuorotteluvapaa myös uusien asioiden oppimiseen.

Kaikki keinot työhyvinvoinnin lisäämiseen ja jaksamisen tukemiseen ovat äärimmäisen tärkeitä alalla, jonka työntekijöistä merkittävä osa ei pysty terveydellisistä syistä työskentelemään vanhuuseläkeikään asti. Esimerkiksi vuonna 2018 sairaanhoitajien keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä oli Suomessa 63,4 vuotta. Työkyvyttömyyseläkkeelle jäävien keski-ikä oli puolestaan 52,3 vuotta. Eniten työkyvyttömyyseläkkeelle jäädään kunnista tuki- ja liikuntaelinsairauksien sekä mielenterveyssyiden johdosta. Keva arvioi eläkkeellesiirtymisennusteessaan, että työkyvyttömyyseläkkeet saattavat lisääntyä vanhuuseläkeikärajan noustessa. Suuret työelämään liittyvät muutokset ja epävarmuustekijät, säästöpainet ja hyvinvointialueiden kasvukivut voivat myös lisätä työssä jaksamisen ongelmia ja terveyssyistä ennaikaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrää (Lybäck 2018 <https://kaupunkitieto.hel.fi/fi/nakokulmia-helsingin-tyovoimapulaan-elakoityminen-ja-koulutuspaikkojen-maaran-kasvattaminen>).

Työkyvyttömyysriski vaihtelee melko paljon ammattiryhmien välillä. KEVAN eläkkeellesiirtymisennusteen mukaan työkyvyttömyydestä johtuva eläköityminen on hyvinvointialueilla suurinta sosiaalialan hoitajilla, kehitysvammaisten hoitajilla, työn- ja askartelunohjaajilla, henkilökohtaisilla avustajilla ja hammashoitajilla (<https://www.keva.fi/uutiset-ja-artikkelit/hyvinvointialueiden-tyontekijoista-joka-kolmas-elakoitymassa/>).

Merkittävimmät työkyvyttömyysriskiin vaikuttavat tekijät liittyvät henkilöstön ikä- ja ammattirakenteeseen: mitä pidempi työura työntekijällä on ja mitä fyysisesti tai psyykkisesti rasittavampi on työnkuva, sitä suurempi on myös työkyvyn pysyvän heikkenemisen riski (<https://www.keva.fi/uutiset-ja-artikkelit/tyokyvyttomyytaa-ennustetaan-julkisella-sektorilla-nyt-aiempaa-tarkemmin/>). Näiden tietojen valossa tulisi ymmärtää, että iäkkäät työntekijät tarvitsevat varhaisen tuen keinojen ohella myös mahdollisuuden tarvittaessa pitää pienen tauon työelämästä, jotta he pysyvät työkykyisinä ja jaksavat tehdä työtä vanhuuseläkkeeseen asti.

7) Ammattitutkintostipendi

Niin ikään ammattitutkintostipendin lopettamisen vaikutuksista tulisi tehdä tarkempia selvityksiä, ennen kuin voidaan suunnitella lain poistamista. Ammattitutkintostipendin menot ovat kokonaisuudessaan pienet ja sen vaikuttavuudesta ei ole tutkimustietoa, joka todetaan myös esityksessä. Tuki on merkittävä kannuste varsinkin matalan koulutustason omaaville. Ammattitutkintostipendiä voisi ennemminkin kehittää niin, että se tukisi vielä paremmin juuri matalasti koulutettujen koulutustason nostoa. Perusteluissa ammattitutkinnon lakkauttaminen

käsitellään erittäin pintapuolisesti ja tutkimusta sen vaikuttavuudesta ei juurikaan ole, joten ennen lakkauttamista sitä soisi tutkittavan vähän tarkemmin.

8) Lopuksi

Aikuiskoulutustuella kouluttautuvat ovat motivoituneita, kokeneita, ja osaavia työntekijöitä, ja mahdollisuus vuorotteluvapaaseen pidentää työuria ja parantaa työhyvinvointia merkittävästi. Työn tuottavuuden ja valtion talouden kannalta nämä ovat varsin merkittäviä tekijöitä, joita ei pidä väheksyä.

Tujula Matti
Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry